

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ

ΚΑΙ Η
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Α' ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΕ ΤΟΝ ΓΕΝΝΑΔΙΟ ΣΧΟΛΑΡΙΟ ΤΟ 1470 ΣΤΙΣ ΦΕΡΡΕΣ

Μολονότι το Συνέδριο συνέρχεται στις Σέρρες, όπου υποθέτω τα σχετικά με τον Γεννάδιο Σχολάριο και την παραμονή του στην μονή του Τιμίου Προδρόμου είναι πασίγνωστα, ας μου επιτραπεί να θυμίσω κάποια γεγονότα αναγκαία για την οικοδόμηση της ανακοίνωσής μου.

Θυμίζω λοιπόν ότι ο πρώτος μετά την Άλωση πατριάρχης, ο Γεννάδιος Σχολάριος, αποσύρθηκε από το 1457 στη μονή Τιμίου Προδρόμου, την κειμένη πλησίον της πόλεως Φερρών, δηλαδή Σερρών, την πόλη που φιλοξενεί το Συνέδριό μας. Αποσύρθηκε, απογοητευμένος από το γεγονός πως το όραμα που είχε, για τον τρόπο που έπρεπε ο ορθόδοξος κόσμος της Ανατολής να συνεχίσει τη ζωή του μέσα στον κλοιό ενός αλλόθρησκου κράτους δεν έγινε αποδεκτό από τους χριστιανούς της εποχής του. Απογοητευμένος, αλλά και αποφασισμένος να υπερασπιστεί τις επιλογές του και το συγγραφικό του έργο, με άλλα λόγια την υστεροφημία του. Τις πολιτικές εν πολλοίς, επιλογές του τις υπερασπίστηκε με τις ομιλίες που κατά καιρούς εκφώνησε αλλά και μέσω των επιστολών που έστειλε σε διάφορους αποδέκτες το συγγραφικό του έργο θέλησε να το διαφυλάξει με τα πολλαπλά αντίγραφα των πονημάτων του, που τα περισσότερα έγιναν από το χέρι του εδώ κοντά μας, στη μονή Προδρόμου, πολλαπλά αντίγραφα, που προφανώς, απέβλεπαν στην διαιώνιση όσων κατά καιρούς είχε γράψει αλλά και όσων κατά καιρούς είχε πει και τα οποία είχε εκ των υστέρων απαθανάτισει, καταγράψει¹.

Από την εποχή που αποχώρησε από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως την άνοιξη του 1456, δύο φορές επανήλθε στην ενεργό δράση: το θέρος του 1463 και τον Αύγουστο του 1464, όταν, βιαίως, όπως αναφέρει ο ίδιος, εξαναγκάστηκε να αναλάβει και πάλι τις ευθύνες της διοίκησης του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Σε αυτές τις δύο φορές θα πρέπει να

1. Υπεράσπιση των όσων έπραξε μετά την Άλωση ο Γεννάδιος εκφράζει, για παράδειγμα, σε κείμενο που απηύθυνε στον Θεόδωρο Βρανά? κείμενο που επιγράφει στον αυτόγραφο κώδικα που το παραδίδει «Απολογία περί της σιωπής», *Γενναδίου του Σχολαρίου, Άπαντα τα ευρισκόμενα. Oeuvres complètes de Gennade Scholarios* (έκδ. L. Petit-X. A. Sideridès-M. Jugie), t. 4, Παρίσι 1935, σσ. 264-274: από τον παρισινό κώδικα 1289, αυτόγραφο αντίγραφο του συγγραφέα. Μια ερμηνεία των εκτιμήσεων του Γενναδίου επιχειρώ στη μελέτη μου «Ωραιοποιώντας τα μετά την Άλωση: η περίπτωση του Γενναδίου Σχολαρίου», *Τα Ιστορικά* τχ 40 (2004) 29-36.

προσθέσουμε μία ακόμα, που έλαβε χώρα τον Μάιο του 1470. Σε αυτήν την τελευταία, αναγκαστική λίγο πολύ και αυτή, ανάμειξη του στην ενεργό δράση θα επικεντρωθεί αρχικά το ενδιαφέρον μας και στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να εντάξουμε τα όσα συνέβησαν στα 1470 σε ένα ευρύτερο ερμηνευτικό σχήμα.

Μια τελευταία προεισαγωγική επισήμανση. Όσα θα σας αφηγηθώ πως συνέβησαν το 1470 προέρχονται από μια έγκυρη πηγή: είναι όσα έχει καταγράψει ο ίδιος ο Γεννάδιος, όταν επέστρεψε ξανά στη Μονή Προδρόμου, ύστερα από μια συζήτηση που είχε στις Φέρες. Την απομνημόνευσε μάλιστα σε δύο αυτόγραφους κώδικες οι οποίοι σώζονται και οι δύο: ο πρώτος στην αθωνική μονή Παντοκράτορος με τον ταξινομικό αριθμό 127 και ο άλλος στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας στο Παρίσι με τον αριθμό 1289. Με βάση άλλωστε τους δύο αυτούς αυτόγραφους κώδικες, το κείμενο που μας ενδιαφέρει έχει εκδοθεί στον τρίτο τόμο των “Απάντων” του Γενναδίου Σχολαρίου².

Ας παρακολουθήσουμε την εξέλιξη των γεγονότων, έτσι όπως την αφηγείται ο ίδιος ο Γεννάδιος. Στα τέλη Μαΐου του 1470 “στρατιώτης αίφνης ημίν ελθών απαραίτητος μετά προσταγής εγγράφου απαιρητήτου, κατήγαγε μεν εκ της μονής ταύτης [δηλαδή του Τιμίου Προδρόμου] επί την πόλιν Φερρών, κακείθεν επί το πεδίων εγγύς της πόλεως”³. Με άλλα λόγια, ενώ ο Γεννάδιος βρισκόταν στη Μονή Προδρόμου, εμφανίστηκε ξαφνικά μπροστά του (“αίφνης”) ένας στρατιώτης και του ζήτησε επιτακτικά να τον ακολουθήσει έχοντας έγγραφο και αυστηρή προς τούτο διαταγή (“ελθών απαραίτητος μετά προσταγής εγγράφου απαιρητήτου”): τον οδήγησε στην πόλη και από εκεί σε ένα “πεδίων”, που ο Γεννάδιος το προσδιορίζει με οριστικό άρθρο, “επί το πεδίων εγγύς της πόλεως”⁴.

Και συνεχίζει ο Γεννάδιος: “προσήγαγε δε δυοίν των τα μέγιστα δυναμένων τω νεωτέρω άμα και δε και λογιωτέρω· ούτω γαρ εκελεύσθη παρά του πέμπαντος”⁵. Τον οδήγησαν δηλαδή σε δύο ισχυρούς οθωμανούς, προφανώς αξιωματούχους (“δυοίν των τα μέγιστα δυναμένων”), αλλά συνομι-

2. Παρίσι 1930, σσ. 458-475.

3. σ. 458 στ. 20-23.

4. Δεν γνωρίζω σε ποιά ακριβώς σημείο της τοπογραφίας της ευρύτερης περιοχής Σερρών πρέπει να τοποθετήσουμε το μέρος που έγινε η συνάντηση και η συνομιλία του Γενναδίου με τους Οθωμανούς αξιωματούχους. Είναι πιθανό το “πεδίων”, η πεδιάδα που υπονοεί, να είναι εκείνη η πανέμορφη έξω από το νοτιοανατολικό τείχος που λίγα χρόνια αργότερα, το 1492/1493, ο γαμπρός του σουλτάνου Βαγιαζήτ μπέης Μεχμέτ θα την επιλέξει για να ανεγείρει εκεί το ομώνυμο “ιμαρέτ”. Την τοποθεσία αυτή έχουμε και έναν πρόσθετο λόγο να την προκρίνουμε, καθώς βρισκόταν κοντά στην οδό που οδηγούσε από τις Σέρες στη μονή του Τιμίου Προδρόμου.

5. *ό.π.*, στ. 23-25.

λησε με τον νεότερο και λογιότερο από τους δύο, σύμφωνα με τη διαταγή.

Το θέμα της συζήτησης φαίνεται να ήταν απρόσμενα αθώο: “Ερωτήσεις και αποκρίσεις περί της θεότητας του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού”, επιγράφει το σχετικό κείμενο ο Γεννάδιος.

Σκοπός δηλαδή της βίαιης μεταφοράς του ήταν να συζητήσει με δύο οθωμανούς αξιωματούχους για τη χριστιανική θρησκεία; Έτσι είναι, αφού έτσι το λέει ο Γεννάδιος. Να συμφωνήσουμε όμως πως το όλο σκηνικό -η έγγραφη και αυστηρά διατυπωμένη πρόσκληση, η απειλούμενη βία σε περίπτωση άρνησής του, η προσαγωγή του από ένα στρατιώτη στον ορισμένο τόπο- δεν υποδηλώνει πως επρόκειτο για μια πρόσκληση αβροφροσύνης προκειμένου να διεξαχθεί μια συζήτηση πάνω σε ένα θέμα απλά θεολογικό. Και αν μάλιστα η λέξη “πεδίο” δηλώνει στρατόπεδο⁶, μοιάζει ακόμα πιο περίεργο, η πρόσκληση να έγινε για να περάσει ευχάριστα η ώρα των οθωμανών και πάντως αλλόθρησκων συνομιλητών του Γενναδίου, συζητώντας για την θρησκεία των χριστιανών. Διότι αλλόθρησκος ήταν ο κύριος τουλάχιστον συνομιλητής του Γενναδίου και αυτό φαίνεται από την πρώτη κιόλας ερώτηση που του υποβάλλει: “Υμείς οι χριστιανοί, τον Χριστόν λέγετε και Θεόν είναι, καίτοι γε άνθρωπον όντα και εκ Μαρίας γεννηθέντα της παρθένου. Απόδος ουν ημίν τον λόγον και την αιτίαν της τοιαύτης εν υμίν περί του Χριστού δόξης”⁷.

“Υμείς οι χριστιανοί”, εσείς οι χριστιανοί: αλλόθρησκος, λοιπόν, ο κατά τον Γεννάδιο λόγιος συνομιλητής του, αλλά και επαρκώς ενημέρος στα της χριστιανικής θρησκείας. Σύμφωνα όμως με όσα έχει καταγράψει ο Γεννάδιος, μπορεί ο κύριος συνομιλητής του να ήταν ο νεότερος και λογιότερος, αλλά στη συζήτηση παρενέβησαν και άλλοι παρευρισκόμενοι, ζητώντας διάφορες διευκρινίσεις για τη χριστιανική θρησκεία, ώστε όλη αυτή η συζήτηση να απέχει ακόμα περισσότερο από ό,τι θα μπορούσε να ονομαστεί μια κοσμική συνάντηση: έμοιαζε μάλλον για μια προσπάθεια άντλησης πληροφοριών για τη φύση της χριστιανικής θρησκείας, προσπάθεια που είχαν την πρωτοβουλία να προκαλέσουν κάποιοι υψηλοί, δυνατοί αξιωματούχοι της Πύλης.

Για να υπηρετηθεί ποιός σκοπός; Είναι το ερώτημα που αυτόματα ανακύπτει, όταν μάλιστα γνωρίζουμε πως ο Γεννάδιος, το πρώτο διάστημα της πρώτης πατριαρχίας του, παρουσίασε με τον πλέον επίσημο τρόπο στον πιο αρμόδιο φορέα, τα της θρησκείας των χριστιανών: αναφέρομαι στην αναλόγου περιεχομένου συζήτηση που είχε με τον Πορθητή, συζήτηση που

6. Όπως έχει υποστηρίξει ο Θ. Ν. Ζήσης, *Γεννάδιος Β΄ Σχολάριος. Βίος-Συγγράμματα-Διδασκαλία*, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 316 και Ο ίδιος, «Γεννάδιος Β΄ Σχολάριος. Η σπουδαιότητα του προσώπου και του έργου του», *Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία, Πρακτικά*, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 502.

7. *Ο.π.*, σ. 458 στ. 29-30 και σ. 459 στ. 1-2.

καταγράφηκε και αποδόθηκε μάλιστα και “αραβικώς”⁸. Γιατί άραγε να επανέρχονται στα 1470 αυτοί οι αξιωματούχοι, οι “εκ [των] τα μέγιστα δυναμένων”, κατά την έκφραση του Γενναδίου, σε ένα θέμα που υποτίθεται πως είχε απαντηθεί με τον πλέον επίσημο τρόπο, δεκαπέντε περίπου χρόνια νωρίτερα;

Η ελληνική ιστοριογραφία, η οποία ατενίζει συνήθως τα πράγματα από την οπτική των ηττημένων -διότι ηττημένοι ήταν οι βυζαντινοί στις πολεμικές επιχειρήσεις που οδήγησαν στην Άλωση της Κωνσταντινούπολης και, κατ’ επέκταση, στην ουσιαστική και συμβολική κατάρρευση του βυζαντινού κράτους-, θεωρεί πως η άλλη πλευρά, η πλευρά των νικητών, ήταν ένα συμπαγές και ομοιογενές όλον. Δεν είναι όμως απολύτως ορθή αυτή η εκτίμηση.

Ο Πορθητής στα πρώτα χρόνια μετά την Άλωση, με τον αέρα των πολεμικών επιτυχιών του, μπόρεσε να επιβάλει τις παράτολμες αποφάσεις του προσπαθώντας να υλοποιήσει τα πιο τολμηρά όνειρα που είχε κάνει. Παράτολμη απόφαση ήταν να δώσει σε μια πόλη που δεν παραδόθηκε αλλά αλώθηκε, ένα status παρόμοιο με εκείνο μιας πόλης που είχε παραδοθεί: ακόμα πιο παράτολμο ήταν, σε αυτή την πόλη που δεν παραδόθηκε, να επιτρέψει να επαναλειτουργήσει, λίγους μόνο μήνες μετά την Άλωση, ο δεύτερος σε πολιτική και συμβολική σημασία θεσμός του βυζαντινού κράτους, το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, διατηρώντας τις ίδιες -αν όχι περισσότερες- αρμοδιότητες από εκείνες που είχε στο πλαίσιο του Βυζαντίου.

Στο εύλογο ερώτημα: γιατί όλα αυτά τα “παράτολμα”; Μου έχει δοθεί η δυνατότητα να δώσω τη δική μου απάντηση⁹, που δεν επικεντρώνεται στη

8. Το γεγονός το έχει απομνημονεύσει ο ίδιος ο Γεννάδιος στην επιγραφή ενός κειμένου που συνέταξε εκ των υστέρων με εντολή του Μεχμέτ και στο οποίο εκθέτει τα της πίστεως των χριστιανών. Συγκεκριμένα, η πληροφορία για τη συνάντηση, το αντικείμενό της και τον τόπο που έγινε σώζεται στην επιγραφή με την οποία παραδίδεται, σε αυτόγραφο μάλιστα αντίγραφο του Γενναδίου, το κείμενο: *Γενναδίου μοναχού και πατριάρχου των του Χριστού πενήτων περί της μόνης οδού προς την σωτηρίαν των ανθρώπων? εξεδόθη δε τω σουλτάνω αιτήσαντι μ ε τ ά τας ενώπιον αυτού διαλέξεις εν τω πατριαρχείω τότε γεγενημένας...* αναφέρεται π. χ. στην επιγραφή του παρισινού χειρόγραφου 1289, αυτόγραφου αντιγράφου του Γενναδίου. Μετά τη συγγραφή του πρώτου κειμένου, που μεταφράστηκε μάλιστα και αραβικά, ζητήθηκε από τον Γεννάδιο να συντάξει άλλο, συντομότερο, στην επιγραφή του οποίου έχουμε επιβεβαίωση του ίδιου γεγονότος: *Δεύτερον εδόθη τούτο αραβικώς, ζητήσασι συντομώτερόν τι και σαφέστερον περί των κεφαλαίων περί ων και η διάλεξις γέγονεν, ήγουν περί της ημών πίστεως...* αναφέρεται, για παράδειγμα, στην επιγραφή του αθωνικού χειρογράφου Παντοκράτορος 127, αυτόγραφου αντιγράφου του Γενναδίου (βλ. τα σχετικά με τις επιγραφές αλλά και την έκδοση των κειμένων, στον τρίτο τόμο των “Απάντων” του σσ. 434-452 για το πρώτο κείμενο και 453-458 για το δεύτερο).

9. Βλ. πρόχειρα «Les mecanismes d’une Conquête: adaptations politiques et statut économique des conquis dans le cadre de l’Empire Ottoman», *Économies méditerranéennes; équilibres et intercommunications, XIIIe-XIXe siècles*, τ. 3, Αθήνα 1986, σ. 192 επ.

συνήθως προβαλλόμενη αιτία, πως όλα αυτά έγιναν προκειμένου να διευκολυνθεί ο ανασυνοικισμός της Κωνσταντινούπολης. Όλες αυτές οι πράξεις προκαλούνται από το συνδυασμό πολλαπλών αιτιών. Κατά τη γνώμη μου, όλα αυτά έγιναν από το συνδυασμό της ανάγκης της οθωμανικής πολιτικής εξουσίας να ενσωματώσει τους πολυάριθμους πλέον χριστιανούς στο σύστημά της, των φιλοδοξιών που προφανώς είχε ο Πορθητής, να παίξει το ρόλο και του αυτοκράτορα και όχι μόνο του αρχηγού των “Γαζή”, αλλά και της πεποίθησης μιας μερίδας των κατακτημένων Ρωμιών χριστιανών, των λεγόμενων ανθενωτικών, που ήταν πρόθυμοι να επανδρώσουν το Πατριαρχείο, θεωρώντας πως το χειρότερο που θα μπορούσε να τους έχει συμβεί ήταν η υποταγή τους στην εκκλησία της Ρώμης. Αν στα παραπάνω ήδη πολλαπλά αίτια προσθέσουμε και τις κοινωνικές φιλοδοξίες των χριστιανών συμβούλων του Πορθητή, έχουμε ένα φάσμα αιτιών που ήταν ικανά να οδηγήσουν σε ρηξικέλευθες λύσεις.

Όσα, λοιπόν, αποφασίστηκαν για τους χριστιανούς μετά την Άλωση, λύσεις οι οποίες από την οπτική της Πολιτικής θα μπορούσαν να θεωρηθούν ευφείς, από την οπτική μιας αυστηρής μουσουλμανικής ορθοδοξίας μπορούσαν να θεωρηθούν ως αποκλίσεις από όσα όριζε η παράδοση και το μουσουλμανικό δίκαιο. Με άλλα λόγια, υπήρχε έδαφος για να εκδηλωθούν αντιδράσεις για την πολιτική που ακολούθησε ο Πορθητής απέναντι στους χριστιανούς υπηκόους του, αντιρρήσεις που μπορούσαν να είχαν περιβληθεί το βολικό ένδυμα του θρησκευτικού ζήλου. Ποιοί όμως τολμούσαν να αντιταχθούν στον πανίσχυρο Πορθητή;

Δεν έχω να σας αναφέρω ονόματα· αλλά οι σχετικά συχνές και με βίαιο τρόπο αλλαγές των μεγάλων βεζύρηδων, ο βίαιος τρόπος που οδήγησε στο θάνατο τον “δαφνοστεφανωμένο” Πορθητή της Κωνσταντινούπολης -όπως είναι γνωστό, δεν πέθανε από φυσικό θάνατο αλλά δηλητηριασμένος¹⁰-, υποδηλώνουν πως υπήρχαν αντιδράσεις και μάλιστα ισχυρές, που δείχνουν ακόμα κάτι: πως το παιγνίδι της εξουσίας παιζόταν και στις μουσουλμανικές κοινότητες, όπως και στις χριστιανικές κοινωνίες.

Ας γυρίσουμε όμως στις Φέρες τον Μάιο του 1470 και ας προσπαθήσουμε να διακρίνουμε το “πολιτικό” νόημα, που μπορούσε να έχει η συζήτηση του Γενναδίου με τους ισχυρούς οθωμανούς. Αν καλά διαβάζουμε ανάμεσα στις γραμμές της συνομιλίας που κατέγραψε ο Γεννάδιος εκ των υστέρων, ο βασικός συνομιλητής του και στη συνέχεια όσοι άλλοι παραβρέθηκαν, στόχο είχαν να αμφισβητήσουν το μονοθεϊστικό χαρακτήρα της

10. Βλ. πρόχειρα Fr. Babinger, *Mehmet der Eroberer und seine Zeit: Weltenstürmer einer Zeitenwende*, Μόναχο [1953]? χρησιμοποιώ την γαλλική μετάφραση του έργου αναθεωρημένη από τον συγγραφέα: *Mahomet II le Conquérant et son temps (1432-1481). La Grande peur du monde au tournant de l'histoire*, Παρίσι 1954, σ. 492 επ.

χριστιανικής θρησκείας. Δηλαδή, να αντλήσουν επιχειρήματα για να υποστηρίξουν, ότι η νομικο-θρησκευτική βάση πάνω στην οποία είχε στηριχθεί η παραχώρηση δικαιωμάτων στους χριστιανούς, επειδή ήταν οπαδοί μιας μονοθεϊστικής θρησκείας, ήταν σαθρή.

Αν, όμως, η αμφισβήτηση προερχόταν από την κεντρική πολιτική εξουσία, γιατί η Πύλη να μην καλέσει τον τότε πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και να του ζητήσει να απαντήσει στα ερωτήματα που της είχαν στο μεταξύ προκύψει; Θυμίζω πως πατριάρχης, την εποχή που μας ενδιαφέρει ήταν, από το φθινόπωρο του 1466, ο Διονύσιος Α΄, ο οποίος μάλιστα είχε, σύμφωνα με χρονικά της εποχής, την προσωπική υποστήριξη της Μάρως Μπράγκοβιτς, της χριστιανής μητριάς του Πορθητή¹¹. Γιατί, λοιπόν, οι όποιες απορίες να απευθυνθούν τη στιγμή εκείνη στον Γεννάδιο, ο οποίος βέβαια ήταν μια προσωπικότητα αναμφισβήτητου κύρους αλλά και ένας άνθρωπος που είχε συνειδητά αποφασίσει να αποσυρθεί από την ενεργό δράση, διαμένοντας μόνιμα στη μονή Προδρομού; Γιατί οι ερωτήσεις να απευθύνονται στον πρώην πατριάρχη που διέμενε στην επαρχία και όχι στην πρωτεύουσα, στον εν ενεργεία πατριάρχη;

Μήπως λοιπόν η πρόσκληση προς τον Γεννάδιο, έτσι όπως περιγράψαμε πως έγινε, εκεί όπου έγινε -στις Σέρρες και όχι στην Κωνσταντινούπολη ή έστω στην Αδριανούπολη-, να υποδηλώνει κάποια περιφερειακής μορφής αμφισβήτηση των πολιτικών επιλογών του Πορθητή; Αμφισβήτηση, που θέλησε να καλυφθεί πίσω από έναν θρησκευτικό μανδύα, όπως το αναδεικνύει και μια από τις απαντήσεις του Γενναδίου, στην οποία υπενθυμίζει στους «επαρχιακούς» συνομιλητές του ότι τα σχετικά θέματα έχουν ήδη λυθεί και έχουν γίνει αποδεκτά από την κεντρική πολιτική εξουσία: «Εἰς ἐστὶ Θεός... καὶ ἀπλῶς φάναι περὶ τῆς ἐν τῷ ἐνὶ Θεῷ τριάδος τῶν ἰδιοτήτων καὶ υποστάσεων, ἀποδεδώκαμεν ποτὲ τοῖς υμετέροις σοφοῖς ἐνώπιόν τοῦ μεγίστου κρατοῦντος ζητήσασιν, οὐδ' ἄπαξ, ἀλλὰ τρις καὶ αὐτίς ὁπότεν κελεύσῃς, καὶ σοὶ τὸν περὶ τούτων ἀποδώσομεν λόγον»¹².

Δεν μπορούμε να απαντήσουμε με βεβαιότητα· μπορούμε όμως να θυμίσουμε ένα γεγονός που συνέβη τέσσερα χρόνια αργότερα και το οποίο επιβεβαιώνει, κατά κάποιον τρόπο, την υπόθεση που διατυπώσαμε, καθώς υποδηλώνει, ότι το Πατριαρχείο αισθανόταν ότι πλανάται κάποια αμφισβήτηση και βρήκε τον τρόπο να την υπερνικήσει.

11. Βλ. για παράδειγμα «Εκθεσις Χρονική», έκδ. Σπ. Λάμπρου, Λονδίνο 1902, σ. 29 στ. 13-19: «Ἐν δὲ τῷ χορῷ τῶν ἀρχιερέων εἰς ἣν καὶ ὁ Φιλίππουπόλεως κύρι Διονύσιος, ἔχων φιλίαν ἀκραν μετὰ τῆς κυράς τῆς Μάρως, μητριάς οὔσης τοῦ αὐθεντός; ἐτίμα γὰρ καὶ ἠγάπα αὐτὸν ὡς πνευματικὸν πατέρα. Μαθούσα γὰρ αὕτη τὰ σκάνδαλα τῶν δύο πατριαρχῶν [τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Συμεῶν], ἔκρινεν ὅπως ποιήσωσι τὸν κύρι Διονύσιον πατριαρχὴν καὶ παύσωσι τὰ σκάνδαλα πάντα».

12. «Ερωτήσεις και αποκρίσεις περι της θεότητας του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού», ὁ.π., σ. 468 στ. 12-17.

Στα 1474 λοιπόν κάποιοι χριστιανοί, οφφικιάλιοι μάλιστα του Πατριαρχείου, είχαν την πρωτοβουλία να προτείνουν στην Πύλη να προσδεθεί ο θεσμός στον πιο ασφαλή, ίσως, μηχανισμό του οθωμανικού δημοσίου, τον φορολογικό. Αποφάσισαν, σύμφωνα με την επίσημη απόφαση του Πατριαρχείου που εκδόθηκε τον Οκτώβριο του 1474 και καταχωρίστηκε στον “ιερόν κώδικα”, να προτείνουν ο εκάστοτε Πατριάρχης να εισπράττει από τους χριστιανούς και να αποδίδει στο οθωμανικό δημόσιο κάθε χρόνο έναν φόρο¹³. Η Πύλη το αποδέχτηκε και το ετήσιο ποσό που έπρεπε να καταβάλλεται κάθε γιορτή των χριστιανών, δηλαδή κάθε Πάσχα, ορίστηκε στα 3.000 φλουριά.

Οι αντίπαλοι της ιδέας αυτής, μπορούσαν εύκολα να μιλούν για προδοτική ενέργεια, που προκάλεσε ένα ακόμα βάρος στο τραυματισμένο από την κατάκτηση Πατριαρχείο. Οι οπαδοί της ιδέας μπορούσαν αντίθετα να επικαλούνται πως η πολιτική φρόνηση τους οδήγησε στη διατύπωση αυτής της ρεαλιστικής πρότασης. Το σημαντικό πάντως για όσα εδώ μας ενδιαφέρουν είναι, ότι η παντοδυναμία του Πορθητή δεν ήταν δεδομένη και πως για τις αμφισβητήσεις που προφανώς δρούσαν και ίσως οργανώνονταν στην περιφέρεια, η μαρτυρία του Γενναδίου είναι απρόσμενα διαφωτιστική -και γι’ αυτό πολύτιμη.

«Que peut-on s’attendre à y trouver?» Pour répondre à cette question fondamentale, on n’a que lire attentivement les études lesquelles, en s’appuyant sur les documents qui sont sauvegardés de la période byzantine, c’est-à-dire les deux unités du codex sacré du XIVe siècle¹⁴, ont essayé de découvrir le fonctionnement, la logique du fonctionnement de la chancellerie patriarcale à la période byzantine. Je me réfère à l’étude de Jean Darrouzès¹⁵ mais aussi à celles de l’équipe de Vienne¹⁶ qui ont mis, on essayer de mettre en évidence la logique selon laquelle la chancellerie patriarcale tenait ses archives.

Une fois que l’étude de ces deux documents de Vienne nous a donné une

13. Για τη διπλωματική υφή του τεκμηρίου βλ. Δ. Γ. Αποστολόπουλου, *Ο “ιερός κώδικας” του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στο β’ μισό του ΙΕ’ αιώνα. Τα μόνα γνωστά σπαράγματα*, Αθήνα 1992, σσ. 57-69? στην ίδια μελέτη έχει εκδοθεί, με σχόλια, και το κείμενο της συνοδικής απόφασης του 1474, ό. 89-97.

14. Ces deux unités se trouvent depuis le second moitié du XVIe siècle à Vienne ; voir la description des ces deux manuscrits, avec les cote *Vind. Hist. gr 47* et *Vind. Hist. gr 48*, dans H. Hunger, *Katalog...* . En ce qui concerne les efforts pour faire publier les textes des deux mss voir Otto Kresten et les textes, qui ont été publiés finalement par Miklosich et Müller, ont connu une nouvelle édition depuis 1981...

15. *Le registre synodal du patriarcat byzantin au XIVe siècle*, Paris 1971 [Archives de l’Orient chrétien 12].

16. H. Hunger, *Das Patriaratsregister von*, (1978), 117-136 ; P. Canart, Carolina Cupane, ..., *Studien zum Patriar*

idée du fonctionnement de la chancellerie pendant la dernière période avant la chute de l'état byzantin, le chercheur de la période post-byzantine est mieux informé sur ce qu'il faudrait attendre à trouver, ce qu'il faudrait chercher pour localiser d'autres unités de registres perdues du patriarcat.

Partant de ce point de vue,

ABSTRACT

DIMITRIS G. APOSTOLOPOULOS

WITH GENNADIOS SCHOLARIOS IN 1470 IN FERRES

We know that in 1470 Gennadios was at the Monastery of St John the Baptist, Serres, when he was taken to a camp near the town of Ferres. He was escorted by a soldier who was under written orders to do so, and the purpose of his forcible removal to Ferres was to discuss the Christian religion with two Ottoman officials. We know this because Gennadios himself immortalised the event and recorded the content of his discussion in Ferres in two manuscript codices.

What we do not know-the object of inquiry for researchers-is the reason behind, and the historical context of, this interest in theological questions on the part of the Porte's officials in 1470, in relation to the Christian community of the Ottoman Empire. Their interest is worth investigating, given that in the early years of his patriarchy Gennadios had made an official presentation of the Christian religion to the highest authority: I refer to his discussion with Mehmet II, which was recorded and, indeed, rendered into Arabic. Why did these officials, representing 'the highest powers', to quote Gennadios, return to a question which had supposedly been officially answered fifteen years earlier?

This paper seeks to provide an explanation in terms of the historical context of the time.

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ISBN: 978-960-86390-8-9